

AZ IPARTÖRVÉNY REVISIÓJA.

Írta : HEILTAI FERENCZ.

IV.

VIII. A segéd- és gyári munkások.

Az előbbi fejezet kezdetén méltán említettük föl, hogy a tanonczügyre vonatkozó elméleti fejtegetésekben az irodalom szerfölött szegény; a segéd és gyári munkásokra vonatkozólag ellenben oly bő, hogy azt alig lehet áttekinteni. Az anyag, a mely e tekintetben rendelkezésünkre áll oly gazdag, hogy az egészre terünk szűk volta miatt nem is terjeszkedhetünk ki; célunkhoz képest — mint azt föntebb is kijelentettük, csak a törvényhozási és a törvényalkotást előkészítő munkálatokat vehetjük behatóbb vizsgálat alá. Ezen anyag egy nagy fogyatkozásban szenved, t. i. főleg a munkaadók az elméleti és kormány férfiak felfogását tükrözi vissza. Különösen érzékenyen észlelhető a hazai irodalom ezen hiánya; előttünk nem ismeretes a munkásosztálynak, a melynek viszonyairól szó van egyetlen egy idevágó nyilatkozata sem; az sem az országos iparos-gyűlésen, sem az enquête-eken nem adhatott kifejezést kívánalmainak. Így a törvényhozás s mindazok, a kik ezen ügyekkel foglalkoznak, csak egyoldalú felfogás alapján ítélhetnek; pedig méltányos és szükséges is volna azokat is meghallgatni, a kiknek viszonyait és helyzetét a törvényhozás szabályozni kívánja; és ha az ipartörvény többi részeire nem is, de erre bizonyosan alkalmazható Kerkapoly Károly azon nyilatkozata, hogy nem tartja az ipartörvényt tökéletes műnek még elméletileg sem, mert a törvényhozásban azok, a kik az iparos életet közelebbről ismerik, minél kevesebb számban voltak és vannak még ma is.

Az újabb kor egy társadalmi osztály helyzetében sem idézett elő gyökeresebb változást, mint a segéd-munkások körében. Az ipari segéd-munkások csak a czéhrendszer megszűntével váltak önállókká; addig nemcsak munkaviszonyban állottak a vállalkozókkal, hanem alárendelteik is voltak, a kik még a fölött sem rendelkezettek szabadon, hogy kinél kívánnak munkába állani. Az újkor teremtette meg a gyári munkások nagy osztályát, a mely az előképzettség és a foglalkozás tekintetében részben különbözik ugyan a kézműipari segédmunkások osztályától, de jogilag jelenleg ugyanazon elbánás alá esik. A czéhrendszer megdőltével lehullottak az erőszakkal választékok, melyek e két osztályt elkülönítették, megszűnt először a gazdasági, azután és ennek következtében a jogi különbség a műves ipari és a gyáripari segéd-munkás között. Az ipartörvénynek a segédekről szóló összes szakaszai — az 56. §. kivételével — mind vonatkoznak a gyári munkásokra is, és az 56. §-nak azon rendelkezése, a mely miatt az nem volt kiterjeszhető a gyári munkásokra; t. i. hogy az iparos és a segéd munkaszerződése, ha a felek másképp nem egyezkedtek, csak egy heti próbaidő eltelte után válik kötelező erejűvé, ma már tényleg elavultnak mondható. A gyári munkásokra vonatkozólag csak oly különleges intézkedések állanak fenn, a melyek a gyári üzem természetéből folyólag szükségesek a munkások érdekeinek megóvására. Együttesen tárgyalhatjuk tehát a törvénynek e két társadalmi osztályra vonatkozó szabályzatait.

Az ipartörvénynek a segéd- és gyári munkásokról szóló közös szakaszai munkarendet képeznek, a mely jellegénél és természeténél fogva, csak mint subsidiárius szabályzat jó alkalmazásba. A törvény azon elvből indul ki, hogy a segédnek és gyári munkásnak az iparoshoz való viszonya tisztán munkaviszony, a melyet mint magánviszonyt első sorban a két fél szerződésének kell rendeznie. Ez az elv másutt is, nálunk is helyesnek bizonyult. Ha a felek nem szabályozzák szerződésileg ezen viszonyt, akkor érvényesülnek az ipartörvény szakaszai kötelezőleg. Az ipartörvény ezen szakaszai a tiz évi tapasztalat szerint kielégítőknél és helyeseknek bizonyultak, úgy hogy ezekre vonatkozólag a revisio szüksége nem is forog fönn. Ezen szakaszok módosítását vagy javítását nem követelte senki; alaposabb és sürgősebb panaszok arra nézve sem merültek föl, mintha azon szabályok nem tartatnának meg. Ezért

sajátságosnak kell tartanunk az országos iparos gyűlés és az egyetemes kamarai gyűlés azon egyhangu követelését, hogy a munkakönyvek hozassanak be kötelezőleg. Németországban, hol rendkívül heves ezek miatt az izgatás, a bajok egész sorára mutathatnak, a melyek miatt némi óvszer gyanánt követelik a munkakönyveket; nálunk csak a követeléssel állunk szemközt, a nélkül, hogy azon szükség mérvéről, a mely ezt igényli, felvilágosítottunk volna akár az országos iparos-gyűlés, akár a kamarai gyűlés tanácskozásai által. Iparosaink nem panaszkodtak a miatt, hogy a segédek körében nagyon gyakori lenne a szerződésszegés, a fegyelmetlenség stb. Ezért megfoghatlannak tünik föl ez a követelés; iparosaink vagy nincsenek tisztában a munkakönyvekkel, vagy pedig titkolt célokat akarnak azzal elérni.

A munkakönyv a munkások előtt nem kedvelt intézmény; a multból, midőn a munkakönyv a vándorkönyv alakjában kényszerutlevél is volt, gyűlöletes emlékek fűződnek hozzá; egyike volt azon eszközöknek a melyekkel a mester uralkodott a segédmunkás fölött. Olyan rendeltetéssel és berendezéssel, a minővel az a multban birt, többé föl nem éleszthető, ezzel tisztában lehetnek azok is, a kik a régi emlékek hatása alatt, a munkakönyvek újból való behozatala mellett buzognak. Jelenleg a munkakönyv nem lehet más, mint munkabizonyítvány, illetőleg a munkabizonyítványok befogadására szánt könyvecske, a melylyel a segéd azt igazolja, hogy munkaszerződésai törvényes módon megszűntek. Erre szolgálna a munkakönyv, a melybe bejegyeztetnék a munkába lépés, a munkából való kilépés ideje és a munka neme minden más megjegyzés nélkül. Jelenleg minden iparos köteles segédjének a munkaviszony megszűntéről bizonyítványt adni, de a segéd nem köteles ilyet kérni; a munkakönyvek behozatalával változatlan maradna az iparos kötelezettsége, de ahhoz járulna a segédé is, mert teljesen rendben levő munkakönyv nélkül senkinek sem szabadna segédet felfogadni. A munkakönyvek behozatalával, a szökevény segédet tudva felfogadó iparos ellen érvényesíthető volna a kártérítési igény, a mit jelenleg bajos kivívni; könnyebben volna perelhető maga a segéd is, a kin jelenleg alig lehet bármiféle jogos követelést megvenni. A munkakönyvnek lehetne hatása a segédek magatartására is; a jóra való segédmunkásnak minden utánjárás nélkül módjában lenne kimutatnia, hogy folyton dolgozott, s ez ösztönözné a kevésbé tisztessé-

ges segéd munkást is. Ezen czélok indokolhatnák a munkakönyvek behozatalát, a mit nem ellenzünk elvileg, de nem ismerjük azt a szükségét, a mely azok behozatalát követelné. Ha pedig a gyakorlati szükség nem igényli, akkor nem lehet eléggé óvakodnunk egy oly intézmény meghonosításától, a mely számtalan visszaélésre nyújt alkalmat s é mellett nagy munkaterhet ró a hatóságokra.

Ezen álláspontunk nem áll ellentétben azzal, hogy a kötelező tanonczkönyvek behozatalát kívántuk. A tanoncz és segéd között nagy különbség van; az előbbi majdnem kivétel nélkül atyai hatalom alatt álló egyén, a kinél első sorban a tanítási és nevelési szempontok az irányadók, a segéd az önálló munkás, a ki bir annyi belátással, hogy ügyeinek vitelét el ne vegyük tőle és ne kényszerítsük fontos ok nélkül arra, hogy olyat tegyen, a mi a saját ítélete szerint, sem nem szükséges, sem nem czélszerű. Ha szükségesnek és czélszerűnek tartja, akkor kér az iparostól munkabizonyítványt, ha nem tartja szükségesnek, akkor minek kelljen kérnie? Csak azért, hogy igazolhassa a munkaviszony megszűnését? Ezt azonban megteheti a munkakönyv kötelező behozatala nélkül is. A munkakönyvek kötelező behozatala maga után vonná azt, hogy büntetést kellene szabni azon iparosra, a ki munkakönyv nélkül fogad föl segédet, és azon segédre, a ki munkakönyv nélkül munkába áll. a büntetést pedig, ha keresztül akarnók vinni a munkakönyveket, igen gyakran kellene alkalmazunk; mert az iparos sürgős munka esetén nem tekintene arra, hogy van-e annak, a ki a munkát el képes végezni, munkakönyve vagy nincs. Továbbá meg kellene fosztania az államnak a munkakönyv nélküli munkaviszonyt minden jogsegélytől, a mi igazságtalanul sújtaná ugy az iparost, mint a segéd munkást. A munkakönyvbe bevezetendő bejegyzések is számtalan panaszra adnának okot, mert ha jelenleg számos a panasz a cselédkönyvekbe bevezetett tilos megjegyzések miatt, mennyi lenne a munkakönyvek kötelező behozatala esetén.

Ezen okok miatt csak nagy gyakorlati szükség esetében helyeselhetnők a munkakönyvek kötelező behozatalát. Ilyen szükség nem derült ki sem az országos iparosgyűlésen, sem az enquête-eken, a hol iparosainknak alkalmuk volt nyilatkozniok; egyedül Csepreghy János hozott föl a kamarai gyűlésen egy indokot, mert a vezér-szónok Strasser Albert a munkakönyvnek behozatalát csak azzal indo-

kolta: „hogy e tekintetben nem forog fönn a gyűlés tagjai között nézetkülönbség, mivel mindnyájan megegyeztek ezen rendszabályban.“ Csepreghy János érvelése az volt, hogy a munkakönyv helyreállítja a segéd és az iparos közötti egyenlőséget, a munkás ugyanis könnyen perelheti az iparost, de az iparos nem a munkást, mivel az egyszerűen megszökik. Ennek az indoknak helyességét nem tagadhatni; csak az a kérdés, hogy oly gyakori-e a megszökés, a szerződésszegés, hogy e miatt szükséges volna a munkakönyveket behozni, a melyek ellen a fenti nyomós érvek szólnak. Véleményünk szerint ez a szükség nem forog fönn, mert akkor iparosaink kifejezést is adtak volna annak. Ha azonban az ezt igénylő szükség léteznék, akkor a munkakönyveket kiterjesztenők a segédmunkások minden nemére, a kézműipari segédmunkásokra úgy, mint a gyári munkásokra, mert ezeket ma már nem lehet elkülöníteni. A munkakönyvnek oly módon való behozatala, mint azt Németország tette az 1878. július 17-ki törvényben, a mely szerint a huszonegy éven alóli munkásokra nézve kötelező a munkakönyv, az idősebbekre nem, nem okolható meg kellőleg; az ipari segédmunkás, ha a törvény szerint nem is, de tényleg — egyes esetek kivételével — majdnem mindig nagykorú, mert maga gondoskodik magáról és csak ő maga egyedül lehet vagyoniilag felelős cselekedeteiért.

A segélyalapok kérdése egyaránt érdekli úgy a kézműipari, mint a gyáripari segédmunkásokat. A kérdés rendkívül fontos és nagy horderejű, határozottan azonban nem nyilatkozhatni felőle, mert e tárgyban hazánkban még a legszükségesebb előtanulmányok is hiányoznak. A magán segélypénztárakról nincs semmi tudomásunk, az egyleti uton fentartott különböző nemű segélypénztárakról is csak annyit tudunk, a mennyi az 1878-ki egyleti statisztikában foglaltatik. Az egyleti statisztikából sem tűnik ki világosan, mennyi iparos (vállalkozó és mindenféle segédmunkás) tagja van az önsegélyző egyleteknek, ezért csak azon önsegélyző egyleteket vehetjük tekintetbe, a melyek kifejezetten csupán az iparosokra terjednek ki. Ilyen egylet volt 1878-ban.

az egylet neve	száma	a tagok száma	évi bevétel	évi kiadás	az egyleti vagyon osztrák értékű forintban
bányamunkás	7	2245	19,252	14,625	95,682
iparos betegsegélyző	49	8549	61,055	48,956	153,710
munkás betegsegélyző	38	18,413	147,508	144,888	78,073
iparos temetkezési .	18	6602	9064	8596	27,429
összesen .	112	35,809	236,879	217,065	354,894

Ezekhez járul még 10 kereskedelmi betegsegélyző egyesület 3293 taggal, 28,802 forint évi bevétellel, 24,320 forint kiadással és 146,405 frt vagyonnal. A segélypénztárakhoz sorolandók még a a bánya- és kohóipari társpénztárak, a melyeknek vagyona az 1881. év végén (a sóbányáknál fennálló takarékpénztárakkal együtt) 7.850,948 frt volt; az évi jövedelem (a sóbányáknál fennálló társpénztárak nélkül) 1.503,707 frt, az évi kiadás 1.333,836 frt.

Ez az egész, a mit a segélypénztárakról tudunk; mennyi segélypénztár létezik az egyes gyáraknál, milyen módozatok mellett tartatnak azok fenn, mennyi segélypénztár létezik összekötve a különböző ipartársulatokkal, minderről nem tudunk semmit. Másrészt nincs eléggé megvilágítva azon szükség mérve sem, mely a segélypénztárak fölállítását követeli; ezen téren tűnik ki leginkább azon hiány, hogy a segéd munkások nem hallgattattak meg. Hiányzik minden támpont, a melyből kiindulva ezen kérdést, a mely a legfontosabb socialis kérdések egyike magában véve is és számos, nálunk még alig rendezett ügygyel, mint a szegényügy stb. áll legszorosabb összefüggésben, el lehetne dönteni. A határozott kiindulási pont hiányában minden ily fejtegetésnek csak akadémikus értéke van, ezek számát szaporítani pedig jelenleg nem lehet célunk.

A segélypénztárak ügyében az enquête-eken a kormány a következő kérdőpontokat állította föl: Szükséges-e a segédeket (kereskedelmi segédeket és gyári munkásokat is) arra kényszeríteni, hogy munkabérükből segélyző alapokhoz járuljanak? Ha igen, 1. az illető munkaadók felelősséggel terhelhetők-e ezen járulékok pontos befizetésére nézve? 2. ha az illető segédek más városba mennek, mily módon tartassék fenn igényük a segélyző alapra? 3. mire terjedjen e segélyzés — csak betegség és halálozás esetére — vagy más és milyen esetekre is? 4. törvény- vagy hatósági szabályrendeletek által szabályoztassanak-e ezen segélyalapok, és milyen elvek szerint?

A mint a kérdőpont első része föl van állítva, arra nem felelhetni határozottan, mert nincsenek adataink, a melyekből kiviláglanék, hogy létezik-e ezen szükség vagy nem. Ha létezik a szükség, akkor kimondható a hozzájárulási kényszer, ha nincs meg a gyakorlati szükség, akkor ezen ügy rendezése az érdekeltekre bi-

zandó. A törvényben ezért csak az volna kifejezendő, hogy a segéd munkások a hatósági segélypénztárakhoz való hozzájárulásra kényszeríthetők. A kérdés az, kire bizható ezen szükség létezésének megítélése? Véleményünk szerint csak arra, a kinek feladata a szegényügyet rendezni s ez a közigazgatási hatóság. A német törvényben hasonló rendelkezést találunk. Az ipartörvény VIII. címének 141. §-a, a mint azt az 1876. április 8-ki törvény megállapította, a következőleg szól: "Helyhatósági szabályrendelet által segédek, legények és gyári munkások segélyezésére szolgáló segélypénztárak fölállítása, a bejegyzett segélypénztárakról szóló 1876. április 7-ki törvény szabályai szerint elrendelhető." A községi hatóságnak kötelessége a szegényekről gondoskodni, a betegeket ápoltatni és a vagyontalanokat eltemettetni, ezért csakis a községi hatóságra bizható annak megítélése, vajjon szükséges-e ilyen segélypénztárakat felállítani; ha a községi, illetőleg közigazgatási hatóság ezt szükségesnek találja, akkor módot kell neki nyujtanunk arra, hogy azt föl is állíthassa, ki kell tehát mondani, hogy a segédek, legények és gyári munkások helyhatósági szabályrendelet által kötelezhetők a hatósági segélypénztárakhoz való hozzájárulásra.

Ha a segélypénztárakra szükség van, és azok fölállítása kívánatos, akkor a munkaadók felelősségének kimondása mellözhetlen. A kötelezettek legnagyobbbrészt minden vagyon nélkül szükölködő egyének, a kiktől a járulékokat csak úgy lehet megvenni, ha azok munkabérükből levonatnak, különben nem fizetnek. A segélypénztárak a munkaadók felelőssége nélkül nem állhatnak fenn, mert nem folynak be a járulékok, ezért a munkaadókat kell felelőssé tenni a járulékok pontos befizetése tekintetében. Ennek következtében a munkaadóknak kell bejelenteniök a községi hatóságnál azon alkalmazottaikat is, a kik járulékok fizetésére kötelezvék, a bejelentés elmulasztása esetén őket ugyanazon fizetési kötelezettség terheli, mintha a bejelentés a rendes időben megtörtént volna. Az ily módon alapított pénztárak községi, illetőleg járási segélypénztárak természetével birnak s ezért csak a kerületbeli lakosok terhelhetők a befizetéssel, de jogokat is csak azok nyerhetnek, a kik mint kerületbeli lakosok befizetéseket teljesítenek, elköltözésök esetén a pénztárakhoz való igényük megszűnik. Az igények fentartása a hatósági segélypénztárnál nem képzelhető, mert a segélypénztár nem azok tulajdonát képezi, a kik a befizetéseket teljesítik, az a községi va-

gyon, határozott rendeltetésű kiegészítő része, a melyből mint a szegényalap egy részéből a felmerülő e nemű kiadások fedeztetnek.

Egészen más szempontból ítélendők meg az önsegély elvén alapuló segélypénztárak; ezeket céljaik elérésében előmozdithatja az állam, de sem a hozzájárulási kényszert nem állapíthatja meg, sem nem tűzheti ki azon célokat, a melyeket követniök kell. Az állam teendője nem lehet más, mint hogy egységes jogszabályokat alkot, a melynek alapján az ily segélypénztárak fejlődhetnek és kielégítő sikerrel működhetnek. Törvényben állapítandók meg azon feltételek, a melyek mellett önsegély elvén alapuló segélypénztárak alakulhatnak, fentartatván az állam felügyeleti joga. E felügyeleti jogot nem elméleti szükségből hangsúlyozzuk, nem is más államok példájának utánzása indít erre; a felügyeletre véleményünk szerint szükség van, hogy a beszédett járulékok csakugyan eredeti céljaikra fordíttassanak, hogy azok nagy része ne menjen veszendőbe sem kezelési, sem más költség czimén. Hogy ezen szükség nálunk is létezik, annak indoklásául csak a bányászati és kohászati társ-pénztárakra óhajtunk hivatkozni. A társ-pénztárakról szóló 1881. évi kimutatás szerint ezen pénztárak (a sóbányáknál létező pénztárak nélkül) összes jövedelme volt 1.513,312 frt, ebből a munkások nyugbérére és segélyezésére fordított 163,761 frt, az özvegyek nyugbérére és segélyezésére 374,402 frt, árvák nyugbérére és segélyezésére 19,125 frt, összesen nyugbérékre és segélyezésekre 557,338 frt, tehát az összes jövedelemnek valamivel több mint egy harmada. Kezelési és egyéb költségekre fordított ezen társ-pénztáraknál 783,090 frt, azaz az egész jövedelemnek majdnem két harmada, tehát a segélyezésre nézve ugyanennyi veszendőbe ment. Hogy mire költötték, azt jelenleg nem lehet célunk kutatnunk, de az a tény maga eléggé ékesszólóan beszél, hogy a társ-pénztáraknál segélyekre és nyugbérékre meg az alaptőke nagyobbitására sokkal kevesebb fordított, mint pusztán a munkások befizetéseiből lehetett volna.

Ilyenek az állapotok azon segélypénztáraknál, a melyeknek jelentékeny része kincstári, tehát állami tisztviselők kezelése alatt áll. E szomorú tényből nem akarunk következtetést vonni a többi segélypénztárakra, ámbár meg vagyunk győződve, hogy azoknál is nagy összeg harácsoltatik el nem alapszabályszerű célokra. A segélypénztárak viszonyait szabályozó törvény és állam felügyelet

az, a mit e téren első sorban kell sürgetnünk. Ezen kérdés nem oldható meg az ipartörvény keretében, mert a szabályozandó viszonyok nem ipari jogviszonyok; az ipar munkásainak sorsával azonban szoros összefüggésben állanak, azért ki kellett azokra térnünk. Az önsegély elvén alapuló segélypénztáraknál sem a hozzájárulási kényszer, sem a munkaadók felelősségét nem kell kimondani, a tagok igényeinek miként való fentartásáról sem kell a törvénynek gondoskodnia, minderről kielégítőleg intézkedhetnek az alapszabályok, a melyek mindig jobban alkalmazkodhatnak a gyakorlati szükséghez, mint az egyetemes törvény.

A községi, illetőleg hatósági segélypénztárakhoz való hozzájárulásra csak akkor kényszeríthető bárki is, ha nem tagja valamely önsegély elvén alapuló pénztárnak, mert a hatósági pénztárak csak az önsegély elvén alapuló pénztárakat helyettesíteni vannak hivatva. A kényszer csak akkor alkalmazható, ha az illetők nem gondoskodnak magukról, a mi által a saját maguk jövőjéről való gondoskodás oly csekély mérvéről adnak tanúságot, hogy érdekükben szükséges ugy a hozzájárulási kényszer, mint a munkaadók felelősségét kimondani. A gyakorlatban ez a kényszer oda hatna, hogy mindenki igyekeznék belépni egyleti segélypénztárba, a hol önmaga határozhat a felől, miként használtatnak fel befizetései, mert ha ezt nem teszi, kénytelen a hatósági segélypénztárhoz hozzájárulni. A hatósági segélypénztár tehát az önsegély elvén alapuló pénztár mellett is működhetnék, azokra terjedvén ki, a kik nem tagjai valamely egyleti pénztárnak.

Fontos kérdés az, hogy mire terjedjen ki a segélyezés? betegség esetére csupán vagy temetkezésre is, vagy pedig más esetekre is. Véleményünk szerint a kényszer elvén alapuló pénztárak minél kevesebb célú tűzhetnek maguk elé, a betegsegélyezésen kívül más feladatokat jelenlegi viszonyaink között nem indokolt tevékenységi körükbe vonni. Az önsegély elvén alapuló pénztárak tevékenységi körét azonban nem állapíthatja meg az állam, azok tagjaik belátása és fizetési készsége szerint szabhatják meg feladataikat. Az enquete-eken felmerült azon kérdés is, hogy megállapítható-e a betegség esetére való segély maximuma és a hozzájárulás maximuma. A kényszer elvén alapuló hatósági segélypénztáraknál szükséges megállapítani a segély minimumát és a befizetés maximumát, az önsegély elvén alapuló pénztáraknál mindkettő mellőzhető; sem

a segély, sem a befizetés nem fejezhető ki azonban határozott számokban, mindkettőt a pénztár területén fizetett munkabérhez kell viszonyítani. A német törvény a bejegyzett segélypénztáraknál a segély minimális idejét 13 hétben, minimalis összegét férfiak számára, az alapszabályok megállapításakor fizetett munkabér felében állapítja meg minden napra, a nők számára a napi munkabér egy harmadában, a segély legnagyobb összege a legkisebb segély ötszöröse. Az önszegély elvén alapuló pénztárak szövetségbe léphetésének joga a törvényben kifejezetten fentartandó, ez egyik leghatékonyabb módja lesz a pénztárhoz való jogigények fentartásának, a hatósági segélypénztáraknál azonban mellőzendő, mert a hatósági segélypénztár csak a szegényalap egy határozott rendeltetésű kiegészítő része.

Az ipartörvény revisiója ügyében összehívott második értekezleten Helfy Ignác indítványozta, hogy mindenki, ki iparüzletet nyit, tartozék az iparhatóság kezébe egyszerismindenkorra bizonyos összeget letenni; az így befolyó összegek a segélypénztár javára szolgálnának. Ezen indítványhoz föltételesen hozzájárult Mudrony Soma is. Ezen indítvány megegyez azon indítvánnyal, a melyet az 1872. ipartörvény tárgyalásánál Pest város kérvénye alapján tett Királyi Pál, a melyet azonban a képviselőház Horn Ede, Tisza Kálmán, br. Simonyi Lajos és Szilágy József minister felszólalására mellőzött. A segélypénztárak jövedelmeinek ily módon való növelése nem egyeztethető össze a méltányosság elvével, hogy azok fizessenek valamit, a kiknek az iparüzés megkezdésekor rendszerint kevesük van, és a kik arra a kevésre épen az ipar megkezdésekor sokkal inkább rá vannak utalva, mint máskor bármikor. Ezenkívül helyes Csepreghy János azon észrevétele is, hogy nálunk terhesek is volnának ezen taksák, „mert hazánkban, a hol leginkább szegény emberek adják magukat az ipar üzésére, vannak esetek, hogy 30—40 frt tőkével kezdi meg valaki az ipart és így e taksák által oly akadályok gördítettnek az illető elé, a melyek az iparüzés megnyitását megakadályozhatnák.“ Ha úgy hangzanék a kérdés, hogy kötelesek legyenek-e az önálló iparosok hozzájárulni a kényszer elvén alapuló hatósági segélypénztárakhoz, akkor, ha a szükség kívánja, a hozzájárulási kényszer mellett nyilatkozhatnánk.

Gyári törvényhozásunkról lehetetlen a legnagyobb keservvel nem nyilatkoznunk. Ha látjuk, hogy a törvényhozás a legüdvösebb szabályokat alkotja; ha a törvények mutatják, hogy a törvényhozás

legélénkebb gondot tanusította a munkások sorsa iránt; és azt vagyunk kénytelenek tapasztalni, hogy ezen szabályok közül egy sem ment át az életbe, mert hiányzott a végrehajtás, akkor megmagyarázhatónak kell tartanunk minden bármilyen szenvedélyes kifakadást is, a melynek éle nemcsak az ipartörvény, hanem a társadalmi rend ellen irányul. Nálunk nincs munkáskérdés, hiányzik ahhoz a talaj, de minden lépéssel, a melyet a nagy ipar megteremtése terén teszünk, közelebb jutunk ahhoz. Nincs munkáskérdés és így hiányzik mindenfelé a fogékonyság a munkások érdekei iránt; a kamarai enquête-en magasztos volt látni azt az egyhangúságot, a melylyel gyári törvényhozásunk és közigazgatásunk hiányai felől hallgattak a kamarák képviselői. A kamarák küldöttei a gyermekmunkásokra vonatkozó szabályokon kívül nem láttak semmi hiányt, nem észlelték visszaélést; ha csak ezen nyilatkozatok után indulna az ember, akkor azt kellene hinnie, hogy Magyarország e tekintetben minta-állam s itt az ideje, hogy a külföld helyrehozza mulasztását, a melyet azzal követett el, hogy Anglia és nem hazánk e nemü intézményeit igyekezett utánozni. A mit eddig mindenütt tapasztalhattunk, annak a tapasztalatnak az igazságát a kamarai enquête is megerősítette: a magasabb iparos-osztályok mindaddig nem törődnek a munkások érdekeivel, míg a fenyegető szükség nem kényszeríti őket arra.

A kamarai enquête-re nézve nem létezett a külföld tapasztalata, nem ismerte azt az igazságot, hogy nem szabad a társadalmi sebeket elfenésedni hagyni. Mi nem mehetünk végig azon a hosszú uton, a melyen Anglia mai munkatörvényeihez jutott, hacsak nem akarjuk a társadalmat kitenni azon bajoknak, a melyek Németországot Anglia példájának követésére birták. Nem igaz, hogy nincsenek már is ilyen társadalmi bajaink; vannak, csak hogy azok még nem látják, a kiknek látniok kellene; és ezek a bajok mindig annál jobban növekedni fognak, mentől jobban elérjük azt a célt, a melyre törekednünk kell: a nagy-ipar meghonosítását. Ha a nagy-ipart meg akarjuk honosítani, akkor azt azon intézmények kíséretében kell átvennünk, a melyek között az jelenleg a külföldön virágzik. A gyermek-munkások fejlődése, a munkások munkaereje, egészsége, sőt élete is ma bitang jószág, a melyet nem oltalmaz senki. Az állam csak hosszú idő után jutott el azon tudathoz, hogy neki ezen a téren vitalis érdekei vannak; hosszú volt az idő, de ma már min-

den cultur-államban él ezen tudat. Mi is addig várjunk, a meddig a kényszer hajt ezen szükségnek felismerésére? Ha ez igaz lenne, akkor egyszerűen töröljük ki törvényünkben a gyári munkásokra vonatkozó szabályokat : a világ nem vész el azok nélkül sem. Munkás-osztályunk sorsa sem lesz rosszabb, mert olybá vehetni, mintha azon szabályok nem is léteznének.

Gyári törvényhozásunkat három irányban szükséges tovább fejleszteni : a gyermek- és női munkások foglalkoztatására vonatkozó szabályokat szigorítani kell, a munkások egészségének és életének biztosítására szolgáló 69. §-t specialisálni kell s végül, a mi nélkül mindez nem használ semmit, külön végrehajtó és felügyelő közeget kell alkotnunk.

A gyermek-munkások foglalkoztatásánál három érdek küzd egymással. A szülők érdeke, a mely oda irányul, hogy gyermekeik minél hamarább hozzájáruljanak a háztartás költségeihez ; a vállalkozó érdeke, a kire nézve a gyermek-munka bizonyos munkanemekben a legolcsóbb és a társadalom érdeke, a mely azt követeli, hogy a jövő munkásnemzedék testi és szellemi fejlődése biztosított legyen. Az első két érdek jogosultságát nem tagadhatni, és kivitelük elé fölösleges mindaddig akadályokat gördíteni, a meddig nem sértik a társadalmi érdeket, a melynek föltétlenül alárendelendők. A társadalmi érdek megóvásának szüksége kényszerítőleg beszél, mihelyest akár a foglalkozás módja, akár a munka tartama, akár a munkahelyiség által a gyermekek egészsége és fejlődése veszélyeztetik, ezen esetekben a szülők és vállalkozók érdekeinek háttérbe kell szorulniok. Ez a társadalmi érdek létezik, akár csak néhány, akár pedig ezer és ezer gyermek fejlődését kell oltalmaznunk. Megjegyezzük különben, hogy nálunk sem csak néhányra megy azon gyermekek száma, a kiket védenünk kell, a különböző iparágakban sok ezer gyermek talál alkalmazást, habár azok számát pontosan meg nem állapíthatni is.

A gyermek-munkások alkalmaztatásáról ipartörvényünk 70. §-a intézkedik. E szerint 10 éven alóli gyermekeket épen nem, 10—12 éves gyermekeket csak az iparhatóság engedélye mellett, 12—14 éves gyermekeket csak 8 óra hosszat, 14—16 éves gyermekeket csak 10 óra hosszat szabad foglalkoztatni ; a 16 éven alóli munkások éjjeli munkája a 45. §. értelmében tilos. „A 16 évet még

be nem töltött munkások általában csak oly munkára alkalmazhatók, mely egészségüknek nem árt és testi fejlődésüket nem gátolja.“ Ezen intézkedések kielégítőeknek nem mondhatók, mert ha a szabály magában véve megfelelő volna is, hiányzik minden sanctio. A törvény azon alapon áll, hogy tizenkét éven alóli munkások csak iparhatósági engedély mellett foglalkoztathatók, véleményünk szerint ezen alapra kell helyezni a fiatal munkások — egész a betöltött tizenhatodik évig — foglalkozását általában. Ha a közérdek megkívánja, hogy bizonyos ipartelepeket felállítani és berendezni csak az engedélyezési eljárás alapján legyen szabad, akkor az egyéni és kereseti szabadság minden nagyobb sérelme nélkül elfogadható az engedélyezés elve a fiatal munkások foglalkoztatásánál is, mert sehol ennél inkább nem szükséges a közérdeket oltalmazni. Elvi nehézségek nem gátolják ezen intézkedés keresztülvitelét, de gyakorlatiak sem, mert az a végrehajtásban szerfölött egyszerű.

A fiatal munkások foglalkoztatását iparhatósági engedélyhez kell kötni. Az engedély megszerzése céljából köteles a munkaadó bejelenteni a telepet, a munka nemét, a munka tartamát. Az iparhatóság megvizsgálja, vajjon összhangzásban van-e a bejelentést a fiatal munkások foglalkoztatására nézve fennálló szabályokkal; ha igen, akkor az engedélyt haladéktalanul megadja, ellenkező esetben az elutasító végzésben, a melyet a vállalkozó föllebezhet, az elutasítást indokolja. Majdnem hasonló intézkedést tartalmaz a német törvény 138. §-a s a német kormány oly magától érthetőnek és semmi bővebb magyarázatra nem szorulónak tartotta ezen szabályt, hogy javaslatának indokolásában alig érintette pár szóval. Mi is azt hisszük, hogy ezen intézkedésben senki sem láthatja az ipar gyakorlásának megszorítását, ez nem ró sem az iparosra nagy munkaterhet, sem az iparhatóságra olyan feladatot, a melynek nem tudna megfelelni. Iparhatóságaink jellegénél fogva attól sem kell tartanunk, hogy nagyon sok elutasító végzést találunk hozni, a mi esetleg károsan hathatna az iparüzésre; ha aggodalomra van okunk, akkor csak azon irányban lehet, hogy nagyon enyhén alkalmazzák a szabályokat.

A bejelentési eljárással kapcsolatosan életbe kell léptetni a fiatal munkásokra nézve a munkakönyv vagy munkajegy intézményét. A munkakönyv behozatalának célja a gyermek-munkások

oltalmazása, védelem ugy szülők kapzsisága, mint a gyárosok haszonlesése ellen. Senkinek sem szabad fiatal munkást munkakönyv nélkül felfogadnia, ennek keresztül vitele érdekében a büntető határozatok közé megfelelő intézkedést kell beiktatni. A munkakönyvet az iparhatóság állítja ki a szülő vagy gyám szóbeli kérelmére, a kiállításnál igazolandó a gyermek kora és az, hogy iskolalátogatási kötelezettségének eleget tett. Tíz éven alóli gyermekek számára munkakönyv nem állittatik ki, idősebbek számára csak a 70. §. 3. pontjában foglalt korlátozás figyelembe vételével. E két intézkedés keresztül vitele véleményünk szerint elegendő biztosítékot nyújt a fiatal munkások kizsákmányolása ellen; nem is tér el lényegileg jelenlegi törvényünk alapelvétől, csak annak következetes és a gyakorlati viszonyoknak megfelelő tovább fejlesztése. Jelenleg nincs a törvény idevonatkozó szabályainak végrehajtására nézve semmi biztosítékunk, a javasolt intézkedés megalkotja a nélkülözhetlen biztosítékot, a melynek megvalósítása nehézségekbe nem ütközik.

A fiatal munkások foglalkoztatásáról szóló 70. §. több tekintetben bővítésre szorul, a mennyiben a szakasz szövegezéséből nem derül ki kétségtelenül, hogy az mindkét nemű gyermekekre vonatkozik, már pedig a fiatal női munkásokat ép oly mértékben kell oltalmaznunk, mint a fiú gyermekeket. Ezenkívül nincs megállapítva a 10—12 éves gyermekek leghosszabb napi munkája, a mely intézkedés bizonyára csak a nem szabatos fogalmazás miatt maradt ki a törvényből, miután az idősebb gyermekek munkájáról kielégítőleg intézkedik. Véleményünk szerint ezen gyermekek napi munkája, ha a munka egyáltalán megengedett, hat óránál hosszabb nem lehet, az iskolában töltött időt nem értve a munkaidőbe. Ez a legszélső határ, a meddig e tekintetben elmehetni, a különböző európai államok törvényeinek legnagyobb része sokkal szigorubb ennél. Az osztrák kormányjavaslat szerint 12 éven alóli gyermekek rendes ipari munkára nem alkalmazhatók, a német törvény föltétlenül tiltja ezeknek gyárakban való foglalkoztatását, Franciaországban csak bizonyos, hatóságilag megjelölt iparágakban foglalkoztathatók, de naponkint legfőlebb hat óra hosszát, Svájcban, Hollandiában tilos az alkalmaztatásuk. A nemzetközi versenyviszonyokra való tekintet, a mit a munka szabályozásánál soha sem szabad szem elől tévesztenünk, nem tiltja ezek szerint a gyermekek mun-

kájának általunk javasolt korlátozásait s így nincs számba vehető ok, a mi azok keresztül vitelének útjában állana.

Főntebb szó szerint idéztük a 70. §. utolsó előtti bekezdését, a melynek értelmében a 16 évet még be nem töltött munkások csak oly munkára alkalmazhatók, mely egészségüknek nem árt és testi fejlődésüket nem gátolja. Ezen határozat is egyike azoknak, a melyeknek semmi gyakorlati foganatjuk nincs. Ki annak bírása jelenleg, hogy mely munka nem árt a fiatal munkásoknak? Senki; de nem, van mégis egy, s ez a munkaadó, tehát tényleg az határozza meg, hogy árt-e bizonyos munka a gyermek-munkások egészségének, a ki ellen a törvény védeni akarja azokat. A törvényhozást bizonyára alapos okok kényszerítették e szabályzatnak törvénybe iktatására, a melynek hasonmását megtaláljuk majdnem minden ipartörvényben. A törvény magában azonban nem elegendő, mert a munkaadók annak daczára, hogy a törvény általánosságban tiltja azt, alkalmazni fognak fiatal munkásokat minden egyes esetben, ha érdekük azt követeli. A szülők belátására sem lehet ennek ellenőrzését bízni, mert azok a legtöbbször nem tudják megítélni, hogy milyen munka árt gyermekeiknek, és ha megtudják is ítélni, még akkor is nagyon gyakran igen laza elveket követnek. Hatóságilag kell tehát kijelölni azon foglalkozásokat, illetőleg ipari munkanemeket, a melyekben tilos fiatal munkások alkalmaztatása. Erre két ut kínálkozik: vagy a törvénybe kell fölvenni azon foglalkozások jegyzékét, vagy pedig egy minden mellékes tekinteten felül álló hatóságot kell megbízni az ide vonatkozó rendeletek kiadásával. Az első ut nem czélszerű, mert az a jegyzék soha sem lehet állandó; a különböző iparágak terjedésével új és új munkanemeket kell abba fölvenni, másrészt pedig a találmányoknak és a munkaeljárás tökéletesítésének az lehet a következménye, hogy bizonyos munkanemeket törölni kell a veszedelmes foglalkozások jegyzékéből. Ezt az utat nem követi egyetlen egy continentalis törvényhozás sem, ellenkezőleg mindenütt a kormány van fölhatalmazva ezen foglalkozások megjelölésére.

Az 1874. június 2. kelt francia törvény felhatalmazza a kormányt, hogy közigazgatási uton állapítsa meg azon foglalkozásokat, a melyekre gyermekeket alkalmazni vagy tilos, vagy csak bizonyos feltételek mellett szabad; ezen fölhatalmazás alapján a kormány számos ide vonatkozó rendeletet adott ki. A német törvény

139. §-a hasonló fölhatalmazást ad a szövetségi tanácsnak, azon korlátozással, hogy a rendeletek bemutatandók a birodalmi gyűlés legközelebbi ülészakájában; a szövetségi tanács már többször élt ezen jogával. Ugyanezen irányban van specialis törvényekkel rendezve Angliában a fiatal munkások munkája. Az osztrák kormányjavaslat 130. §-ának utolsó bekezdése szintén jogot ad a kereskedelmi miniszternek, hogy a többi érdekelt ministeriumokkal egyetértve, rendeletileg állapítsa meg azon veszélyes vagy ártalmas ipari foglalkozásokat, a melyekre vagy tilos, vagy pedig csak bizonyos feltételek mellett szabad fiatal munkásokat vagy nőket alkalmazni. Mind-ezen országokban rendkívül óvatosan járnak el az ipari munka szabályozásánál, hogy valahogy meg ne bénítsák az ipart, de ennek daczára mindenütt szükségesnek találták a kormányt felhatalmazni, hogy rendeleti uton állapítsa meg a veszélyes és ártalmas foglalkozásokat. Ez a szükség fennforog nálunk is, mert ha átnézzük akár a francia, akár a német kormány rendeleteit, számos foglalkozást találunk a veszélyes és ártalmas foglalkozások jegyzékében, a melyek nálunk is képviselve vannak. A hasonló szükség hasonló intézkedést igényel, mert a gyárosok nálunk sem humanusabbak, a szülők sem lelkiismeretesebbek, mint Francia- vagy Németországban. Nálunk is meg kell adni ezen felhatalmazást a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszternek, a ki talán a kereskedelmi és iparkamarák meghallgatása után állapíthatná meg időről-időre a veszélyes és ártalmas foglalkozások jegyzékét. Ha e tekintetben alkotmányi biztosítékra lenne szükség, akkor ezen felhatalmazás megszorítható volna az ipartörvény 8. §-ának utolsó bekezdésében foglalt korlátozással, t. i. hogy ezen rendeletek a legközelebbi országgyűlésnek jóváhagyás végett bemutatandók.

Ipartörvényünk egyik legkülönösebb szakasza a 69. §., mely következőleg hangzik: „minden gyáros köteles saját költségén mindazt létesíteni és fentartani, a mi tekintettel az iparüzlet és telep minőségére, a munkások életének és egészségének lehető biztosítására szolgál.“ Ezen szakasz szerint a gyárosok ítélik meg azt, mi szükséges a munkások életének és egészségének lehető biztosítására, a miben azokat rendszerint az a szempont vezeti, hogy „saját költségükön“ kötelesek az ezen célra szolgáló intézkedéseket létesíteni. Ezen határozat némi correctivuma található a 13. §. második bekezdésében, a mely szerint a csak engedélyezés alapján felállítható

üzlettelepekre vonatkozó eljárásnál „hivatalból“ kiterjesztendő a vizsgálat azon intézkedésre is, melyek a munkások életének és egészségének megóvására szükségesek.“ A tény az, hogy ezen körülményre rendszerint nem terjesztik ki a vizsgálatot s e tekintetben nem állapítanak meg olyan feltételeket, a melyektől a telep felállítása vagy üzemben tartása függővé tétetik. Tény másrészt az is, hogy a munkaadók lehetőleg semmit sem tesznek munkásaik életének és egészségének oltalmazására. A viszonyok e tekintetben nagyon szomorúak, a legtöbb helyen semmi sem történik ezen irányban, úgy hogy a veszélyes és ártalmas foglalkozásokban munkásaink egészsége és élete minden oltalom nélkül dobatik oda a vállalkozók haszonlesésének, a kiket az anyagi áldozat visszatart az e célra szolgáló intézkedések megtételétől. A viszonyok javulására a törvény jelenlegi intézkedései mellett nincs semmi kilátás. Jogot kell adni a kormánynak, hogy rendeleti úton állapítsa meg azon intézkedéseket, a melyeket a veszélyes és ártalmas ipari foglalkozásoknál a munkaadóknak tenniük kell munkásaik életének és egészségének oltalmazására. Ezenkívül szigoruan kell ügyelni a 13. §. második bekezdésének megtartására, a mi célból az engedélyezésnél mindig meghallgatandó a tisztí orvos véleménye s végül meg kell honosítanunk az iparfelügyeleti intézményt.

Ipartörvényünk 75. §-a szerint az iparhatóság köteles a gyárakat kiküldöttje által időnként meg szemléltetni s a törvény rendeleteinek megtartásáról meggyőződést szerezni. A törvény ezen rendelkezésének iparhatóságaink valószínűleg még egyetlen egyszer sem tettek eleget a törvény életbeléptetése óta. Positív adataink ugyan nincsenek erre vonatkozólag, de a hasouló vádat még sohasem czáfolták meg, a miből azt kell következtetnünk, hogy az iparhatóságok tényleg sohasem feleltek meg törvényt szabta kötelességüknek. A törvény maga is egészen általánosságban van tartva, s a hatósági kiküldötteknek semmi jogkört nem ad. Az iparhatósági felügyeletet nem ejtenők el ezután sem, mert ez az iparfelügyelői intézmény meghonosítása mellett is jó szolgálatot tehetne az ügynek, ha az iparhatóságok ezen kötelezettsége szigorubban körvonalaztatnék. Az iparhatóság — értve alatta a törvény által meg nem nevezett elsőfoku iparhatóságot, — területe rendszerint kicsiny, alig van néhány olyan iparhatóságunk, a melynek területén egy párnál több gyári telep léteznék, úgy hogy az iparhatóságok

minden munkateher nélkül meglátogathatnák évenként néhányszor, legalább négyszer a területökön létező gyárakat. Ezen alkalmakkor kötelességük lenne ügyelni arra, vajjon megtartatnak-e különösen a fiatal munkások foglalkoztatására nézve fennálló szabályok, megtétnék-e a munkások életének és egészségének oltalmára szolgáló intézkedések, vezeti-e a gyáros az előirt lajstromot stb. Szabálytalanságok vagy visszaélések észlelése esetén az iparhatóság él az ipartörvény megfelelően kiegészítendő büntető határozataiban foglalt jogaiival.

A rendes iparhatóságok működését a gyári felügyelet terén a civilisált országokban sehol sem találták kielégítőnek, részint azért, mert nem szakértők, részint mert rendszerint nem üdvös helyi befolyásoknak vannak alávetve, főleg pedig azért, mert az államnak oly nagy érdekei óvandók meg ezen a téren, a melyek külön élethivatású állami közegeket igényelnek. Ezen okok vezették Angliát, Franciaországot, Németországot és Svájcot a gyárfelügyelői intézmény megteremtésére, ezen okok miatt készül Ausztria is meghonosítani az iparfelügyelői intézményt. A fölött nálunk sem lehet kétség, hogy ezen intézmény szükséges, az is bizonyos, hogy az iparhatóságok nem pótolhatják az iparfelügyelői intézményt, a mely ellen csak egy okot hozhatni föl s ez a pénzügyi.

Mi nem az angol, nem a francia, és nem is a német gyárfelügyelői intézményt tartjuk szemünk előtt, midőn az iparfelügyelői intézmény behozatalát javasoljuk, véleményünk szerint a célnak legjobban megfelel az osztrák kormányjavaslatban tervezett iparfelügyelői intézmény, bár ezen javaslatok is sok tekintetben kiegészítésre szorulnak. Nem óhajtunk gyárfelügyelőket, mert nem határozható meg helyesen mi a gyár, és ha meghatározható volna is, a felügyelet alól nem szabad elvonni azon ipartelepeket, a melyek nem gyárak ugyan, de a melyekben mégis szükség van a felügyeletre. A felügyelők hatásköréről, miután tanulmányunk már ugy is hosszúra nyult, csak általánosságban nyilatkozhatunk, a részletek megállapítása a különböző idevonatkozó európai törvények összevetése után nem lesz nehéz. Az iparfelügyelők hatásköre kiterjesztendő a gyári munkásokról szóló összes szakaszokban foglalt határozatok végrehajtásának ellenőrzésére, kivétnék azonban az oly természetű határozatok, a melyenek jelenleg a 72—74. §§-okban foglaltatnak. Ezenkívül az iparfelügyelők hatáskörébe bevonandó még a

tanonczokról szóló 44. és 45. §§-ban foglalt szabályzatok végrehajtásának ellenőrzése. Az osztrák kormányjavaslat szerint az iparfelügyelők hatásköre kiterjedne annak ellenőrzésére is, hogy megadják-e a munkaadók 18 évet még be nem töltött segédmunkásaiknak az ipari-, esti- és vasárnapi iskolák látogatására szükséges időt. A hatáskör ezen kiegészítése igen czélszerűnek bizonyulhat, ha kellő számban alkalmaztatnak iparfelügyelők; ha ez nem történik, akkor jobb, ha az idevonatkozó határozatok végrehajtása a rendes iparhatóságok tiszte marad, a végrehajtás ellenőrzését azonban bátran lehetne a tanfelügyelők mellett, az iparfelügyelőkre is bízni.

A rendes iparhatóságok felügyelete kapcsolatban és összehangzásban az iparfelügyelők működésével, szép eredményeket érhet el ezen a téren, a melyen az államnak annyi a tenni valója. A pénzügyi szempont ezen intézmény meghonosításánál alig jöhet figyelembe, mert a legkedvezőtlenebb — t. i. a kincstárra nézve legkedvezőtlenebb esetben is — legföllebb husz-harmincz ezer forint áldozatról lehet szó. Ez a maximum, a melynél az első években jóval kevesebb igényeltetnék. Franciaországban tizenöt kerületi állami gyárfelügyelő van, Poroszországban 13, nálunk kielégítő sikerrel működhetnék 7—8. A csekély áldozat sokszorosan visszatérülne az elért eredményekben.

A munkarendről szóló 68. §. is kiegészítést igényel több tekintetben. A munkarend a munkaszerződést képviseli a munkaadó és a munkás között, de olyan szerződést, a melynek megállapításába a munkásnak rendszerint nincs beleszólása. Midőn nagy a munkakereslet, akkor a munkás könnyen választhat azon ipartelepek között, a hol munkába akar állani; az ellenkező, gyakoribb esetben azonban kénytelen elfogadni minden föltételt, a melyet a munkaadó a munkarendben elébe tűz. A munkarendekről pedig dr. Hirsch, Miksa a német munkásegyletek ügyvivője és Schmoller Gusztáv egyenesen rémitő dolgokat derítettek ki, még olyan mühlhauseni gyárákról is, a melyeknek tulajdonosai humanus eljárásukról általában ismeretesek. A munkarend másodlata törvényünk szerint benyújtandó az iparhatóságnak, ez az intézkedés azonban, miután a törvény kötelezőleg írja elő a munkarendet, nem kielégítő. Az iparhatóságnak, ezen esetben az iparfelügyelőnek meg kell adni azon jogot, hogy megvizsgálja, vajjon a munkarend összehangzásban van-e

a törvény határozataival, ha nincs, az ellenkező határozatok a munkarendből törölendők. A törvény tág jogkört ad a munkaadónak a munkarend áthágóira szabott bírságok tekintetében; a mi igen sok visszaélésre nyújt alkalmat. Czélszerű, sőt szükséges volna megállapítani, hogy azon bírságok, a melyeknek nincs egyuttal kárpótlási jellegük, a munkások segélyezésére stb. szolgáló alapok javára fordíttassanak.

A javasolt intézkedések nem gyökeresek, csak ipartörvényünk jelenlegi alapelveinek czélszerű továbbfejlesztését képezik, a melyek megalkothatják, a mire oly nagy szükség van, a szilárd ipari jogrendet. Ha a községek, az állam és az iparosok megteszik azon intézkedéseket, a melyeket az iskoláztatás terén tenniök kell, t. i. alkalmat nyújtanak a tanulásra, mert az önálló segédek- és munkásoknak másra nincs szükségök, ezekre nézve a kényszer föltétlenül mellőzendő, akkor egy oly munkásnemzedék fog fel növekedni, a mely ügy műveltsége, mint szakképzettsége tekintetében megfelelhet minden jogos követelménynek. A segédek és munkások anyagi és szellemi viszonyai a multban sokkal rosszabbak voltak mint jelenleg, következőleg ez a társadalmi osztály sem lehetett semmi tekintetben sem jobb mint jelenleg; ha az érdekelt tényezők anyagi áldozatokat hajlandók a fejlődés érdekében hozni, akkor várakozásaikban nem csalódhatnak*).

---

*) L. az egész fejezetre nézve : Az ipartörvény ügyében összehívott két értekezlet tárgyalásait és az idézett törvény-gyűjteményeket.